

בענין לעבוד לאחד להיות סרסור בינו ובין הבורא

כתב הרמב"ם פרק ב' מהל' ע"ז הל' א' וז"ל עיקר הצווי בע"ז שלא לעבוד אחד מן הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב וכו' ולא אחד מכל הנבראים ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא אלהים והוא עובד הנברא כדרך שעבד אנוש וכו' ובענין הזה צוה ואמר השמרנו לכם פן יפתה לבבכם כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא ע"כ.

מבואר מדבריו שאסור לעבוד לשום דבר אפילו בתור סרסור שהוא יבקש עליך לאלהים, וכן מבואר בפירוש המשניות בפרק חלק ב"ג עקרים שאחד מהם הוא ביסוד החמישי וז"ל: שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיע גדולתו ולעשות מצוותיו, ושלא יעשה כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם, לפי שכולם מוטבעים ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לברו הש"י.

וכן אין ראוי לעבדם כדי להיות אמצעים לקרבם אליו, אלא אליו בלבד יכוננו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו עכ"ל.

מבואר מדבריו כאן יותר מפורש שאסור לעבוד הקב"ה דרך איזה אמצעי וגורם צדרי אלא העובר צריך לפנות ישר לאלהים בלי שום מתווך.

ואם נתפוס זה באופן פשוט יפול בזה הרכה קושיות מן התלמוד ומדרשים. והנה מצאתי דבר נפלא במאירי סנהדרין דף ל"ח ע"ב מקור לדברי רבינו, אמר ההוא מינא לרב אידית: כתיב "ואל משה אמר עלה אל ה'", עלה אלי מיבעי? אמר ליה זה מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב כי שמי בקרבנו, אי הכי ניפלתו ליה? כתיב "אל תמר בו אל תמרני בו", אם כן לא ישא לפשעכם למה לי, אמר ליה הימנותא בידן דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילניה, דכתיב "ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וכו'" עכ"ל הגמ'. ובמאירי וז"ל: לעולם יהא שקוד, שקוד ר"ל מהיר ללמוד תורה כדי להשיב את אפיקורס המוציאים משם ראיות לאמתתם וכו'. והביא אחת מהם דרך הערה על כלן, שאם יביאו בעלי שניות ראייה מאמרו "נעשה" בלשון רבים, תשובתם מאמרו "ויברא", וכן כולם למי שיתכונן בהם, ולא הזכירו הדברים בלשון רבים אלא מצד שהפעולות הטבעיות נעשות ע"י סבה ראשונה באמצעות הפמליא כמו שנודע למבינים, לא שייחוס להם שום ממשלה כלל מעצמם, והוא ששילל מענינם כל הדברים הבלתי טבעיים הבאים מצד ההשגחה לרוב מיני התפלות והצדקות ושאר עניני הדתיים, ואף לשומם אמצעיים בינו ובין הבורא כלל, והוא שאמרו הימנותא בידן דאפילו בפרוונקא לא קבילנא ליה. ומדרש אמרו כל הנקרא בשם ה' ימלט, לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל צווח לי ואני עני. הדא הוא דכתיב "כל

הנקרא בשם ה' ימלט". שאין אנו צריכים למכניסי רחמים ולסרסרן לפני הקב"ה אלא נקרא והוא יענה בכל קראינו אליו. עכ"ל המאירי.

והנה המקור שהביא מהמדרש כבר העירו שזה ירושלמי ברכות פרק ט' הל' א' בשינוי לשון קצת. וזה לשון הירושלמי: רבי יודן אמר משמיה דידיה, בשר ודם יש לו פטרון אם באת לו עת צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא בא ועמד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו והוא אומר איש פלוני עומד על פתח חצירך, שמא מכניסו ושמא מניחו, אבל הקב"ה אינו כן אם בא על אדם צרה לא יצוות לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצוות ואני עונה לו מיד הדא הוא דכתיב "כל אשר יקרא בשם ה' ימלט" עכ"ל.

ועיין ביד רמה לסנהדרין בדף ל"ח בביאור הסוגיא הנ"ל, וקרוב לדברי המאירי בזה.

והנה במהר"ל מפראג בספרו נתיבות עולם נתיב העבודה פרק י"ב כתב לפרש המאמר הנאמר בסנהדרין פרק נגמר הדין: ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהיו הכל מאמצים את כחו ולא יהיה לו צרים למעלה ע"כ. ומזה משמע שיתפלל אל הש"י, אבל אנו נוהגין לומר מכניסו רחמים הכניסו רחמינו לפני בעל הרחמים וגו', ואין זה ראוי כי דבר זה כאילו מתפלל למלאכים שיכניסו רחמינו ולא מצאנו זה.

והא דאמרינן במסכת תענית שכאשר גזרו תענית היו יוצאים לבית הקברות כדי שיתפללו עלינו המתים רחמים, אין זה שאנו מבקשים מהמתים שיתפללו עלינו רק שאנו הולכים לבית הקברות ומתחברים למתים שגם המתים יתחברו לחיים ויבקשו רחמים על ישראל, כי המתים גם כן ישראל והם אוהבים ישראל ומבקשים רחמים על ישראל, אבל לומר למלאכים הכניסו רחמינו זה אין ראוי ואפילו אם מותר לומר לאדם אחר התפלל עלי, זה אצל אדם שהוא עושה חסד עם חבירו, ולפיכך יכול לומר לו עשה אתי חסד זה והתפלל עלי, אבל במלאכים לא שייך לומר כך רק היא דרך תפילה ובקשה, וח"ו שיתפלל כך. ויש לומר כי מה שאנו אומרים מכניסו רחמים הכניסו וכו' אין זה בקשה כלל, רק שאדם מצוה כך למלאכים שהם מכניסים התפילה להכניס התפילה לפני הש"י, ויש כח לאדם לצוות למלאכים שהם ממונים על זה שיביאו תפילתם לפני הקב"ה וכו'. ולכך מה שמבקשים מכניסי רחמים הוא תפילתו אצל הש"י כי מכניסי רחמים יכניסו רחמינו, ולפי זה ראוי להגיה מכניסי רחמים יכניסו רחמינו, משמיע תפילה ישמיע תפילתינו, מכניסי דמעה יכניסו דמעתינו וכו' וכן ראוי שהתפלה היא אל הש"י שמכניסי רחמים יכניסו רחמינו וכו' אבל שיאמר מכניסי רחמים הכניסו רחמינו בתפילה זה אין לומר כלל רק יאמר מכניסי רחמים יכניסו רחמינו וכו'. ומכל מקום אפשר לישב כיון שתכלית הבקשה הוא להכניס תפילתו לפני הש"י אף שהוא אומר למלאכים

הכניסו רחמינו אין זה יוצא מן הש"י כלל שהרי התכלית של הכל הוא הש"י וכו' עכ"ל. אנו רואים שהמהר"ל נבוך מאד בזה ומקודם רוצה לחלק בין אדם למלאך להיות מתווך להתפלל עליו, ולבסוף רוצה לומר סברא שמביטים את התכלית וכיון שעיקר התכלית להכניס תפילתו לפני הקב"ה אף שהוא אומר למלאכים הכניסו אין זה יוצא מהש"י כלל שהרי התכלית הוא הקב"ה. וזה דלא כדברי הרמב"ם דע"י מתווך אסור להתפלל לו, ואולי שיטת הרמב"ם היא דוקא כשהוא מתפלל להמתווך בכדי שהוא יתפלל להקב"ה עבורו, אבל אם מתפלל תפילה גמורה להקב"ה אלא שהוא מתפלל גם להמלאך שהוא יעביר את תפילתו לפני הקב"ה ורק על פעולת העברה הוא מתפלל להמלאך לא אכפת לנו כיון שיש מגע ישר להקב"ה ע"י שהוא התפלל עבורו.

ובזה היה אפשר להסביר דברי הגמ' ע"ז דף י"ז ע"א על מעשה דר"א בן דורדיא דאין מקבלין אותו בתשובה דאמרינן התם הלך וישב בין שני הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמינו וכו' אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים וכו' אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים וכו' אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים וכו' אמר אין הדבר תלוי אלא בי וכו' ע"כ. מבואר שביקש ממתווך שיתפלל עבורו וזה נגד הרמב"ם שאסור ע"י מתווך, ואולי יש לחלק דדוקא במקום שלא ננעלו שערי התפילה לפניו אבל במקום שיצאה בת קול שלא מקבלין אותו בתשובה ביקש מהם רחמים רק שיפעלו אצל השי"ת שערי תשובה והוא יחזור אח"כ בתשובה וזה מותר כי כאן היתה בת קול מפורש שאין לו גישה להקב"ה, וחיפש כל טצדקא להציל את עצמו.

וכן נמצא במדרש תנחומא פרשה ואתחנן על משה רבנו שביקש מהקב"ה שיבטל הגזירה שלא יכנס לארץ וכיון שראה משה רבנו שאין משגיחין בו: הלך אצל שמים וארץ ואמר להם בקשו רחמים וכו' הלך אצל כוכבים ואמר להם בקשו עלי רחמים וכו' הלך אצל הרים וגבעות אמר להם בקשו עלי רחמים וכו' הלך אצל הים הגדול ואמר לו בקש עלי רחמים וכו' מיד הלך אצל שר הפנים ואמר בקש עלי רחמים שלא אמות. אמר לו: משה רבי טורח זה למה כך שמעתי מאחורי הפרגוד שאין תפילתך נשמעה וכו' ע"כ. ואפשר גם כן לפרש כאן שמה שרבונו ביקש לבקש עליו רחמים הוא שיפתחו לו השערים לקבל תפילתו אבל לא בקש להם להתפלל על עצם הדבר שביקש וצ"ע.

ובספר העקרים מאמר ב' פרק כ"ח כתב בחוץ דבריו שהמשתחוה למלאך מצד עצמו וכחו מקצץ בנטיעות והוא עבורת אלילים וכו' אבל המשתחוה מצד שהוא שליח ה' הוא מותר, כמו שהמשתחוה לפקיד המלך מצד עצמו וכחו ומקבלו כארון ולא מצד הכח שיש בו מהמלך הוא מורד במלכות, והמשתחוה

מצד שהוא שליח המלך הוא כבוד אל המלך, ובעבור זה מותר היה ליהושע להשתחוות למלאך כשנראה לו ביריתו, "ויאמר לו אני שר צבא ה' עתה באתי, ויפול על פניו ארצה וישתחו וכו'" אלא כי לפי שההשתחוויה ההיא היתה לכבוד ה' ולהיות זה שלוחו בלבד היתה מותרת.

והמתפלל למלאך או משתחוה לו מצד עצמו וכחו המיוחד לו מצד מה שיורה עליו שמו הוא מה שהזהר עליו בדיבור לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וכן כתב הרמב"ן.

ומכאן טעות המזכירים בתפילתם שמות המלאכים, כי שמות המלאכים אמנם הם להם מצד הכח אשר הם לעצמם, וזה מה שהזהר עליו בדיבור לא יהיה לך כמו שכתבנו וכו' ע"כ.

ועיין בענפים על העקרים מסביר איך אנו מתפללים בעשרת ימי תשובה באשמורות הבקר הפזמון דמלאכי רחמים, וכיוצא בזה הרבה תפילות שאנו מתפללים כנגד המלאכים, אמנם אין זה קושיא כי מה שאנו מתפללים להם אינו מצד הכח שיש להם מצד עצמם כי אם מצד השי"ת וזהו היתר גמור כמו שכתב בעל העקרים.

ועיין עוד בעקרים שהביא שיטת הרמב"ם במאמר א' פרק ג', ובשרשים שם כתב לבאר דברי הרמב"ם ובענפים כתב להוסיף על דבריו, ונראה לי שדעת הרמב"ם ז"ל בזה אינוכי אם כשיתפלל אל איזה מלאך בסתמא שיהיה לו מליץ יושר לפני השי"ת זהו בכלל לא יהיה לך, כי המלאכים וכל שאר הכחות העליונים כלם הם מוטבעים על פעולתם ואי אפשר להם לשנות על מה שנתמנו מן השי"ת כי אין להם בחירה ורצון ובעל כרחם צריכים לפעול פעולתם ולכן אין שייך להתפלל אליהם ואין בתפילה זו שום תועלת, וכל העובר על זה הוא כאילו מאמין שיש להם גם כן איזה יכולת ולכן הוא מתפלל אליהם וכבר הזהיר הכתוב על זה באמרו לא יהיה לך אלהים אחרים, ולכן אין שום אדם רשאי להתפלל ולהתחנן אל שום אמצעי אף שפעולות השי"ת הוא ע"י אמצעי, אלא שיכון אל השי"ת לכד בזולת אמצעי, כן מוכח שיטת הרמב"ם ב"ג עקרים בפרק החולק, אבל היכא שאמר בתפלתו בהדיא שייסיעו לו לבקש רחמים לפני השי"ת זה מותר אפילו לדעת הרמב"ם עצמו מטעם המבואר, ובתשובותיו של ר' ישראל מברונא סי' רע"ד כתב סברא אחרת על מה שאנו אומרים בסליחות נא מדה נכונה וכן מידת רחמים ומכניסי רחמים אינו אלא דרך שפלות ועבדות שמדבר בפני המלך ליועציו לדבר למלך והוא בוש בדבר לקרב אל המלך ואין זה דרך אמצעי כלל עכ"ל.

הנה הרדב"ז בתשובותיו ללשונות הרמב"ם סי' אלף תי"ג כתב על מה ששאלו ממנו על עקרי הדעת על איזה חשבון הוא מסכים על הרמב"ם או על הרב בן הסדאי או על חשבון יוסף אלכו, והשיב דאין הוא מסכים

לשים לתורתנו התמימה שום עיקר לפי שכולה עיקר מפי הגבורה, ואמרו חז"ל כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק אחד וכו', ואם כן כל מצוה ומצוה היא עיקר ופינה, ויש לך מצוה קלה ויש טעם וסוד אשר לא נשיגהו וא"כ איך נאמר שזו טפילה ואחרת עיקר, כללות הדבר יפה כתב בזה ר' יצחק אברבנאל בספר ראש אמנה, כי האריך והרחיב הדיבור בזה והשיב על הראשונים וכן הוא דעתי שהתורה לכל פרטיה ודקדוקיה כל אחד מהם עיקר ויסוד ופנה והמכחיש בה נקרא כופר ואין לו חלק לעולם הבא.

ומזה הטעם אם אנטוהו לעבור על אחד מכל המצוות האמורות בתורה באומרם שלא צוה הקב"ה עליהם או שהיתה לזמן מה וכבר נתבטלה יהרג ואל יעבור ולא אמרינן יעבר ואל יהרג אלא כשאומרים לו חלל שבת לעבור על דתך וכן כתב הריטב"א. ולמד ממנו שאם אונסים אותו לחזור לדת הישמעאלים אע"פ שאינם עובדי כוכבים יהרג ואל יעבור עכ"ל. אם כן לפי דבריו בכל מצוה יש הבדל איך שאומרים לו לעבור על דת כיון שכל מצוה עיקר, אם אומרים לו נתבטל המצוה כבר מן העולם זה נקרא כפירה וזה כמו ע"ז שיהרג ואל יעבר, ואם מתכונים סתם להעבירו על דת ולא פוגעים בכל עיקר התורה יעבור ואל יהרג. וכן לענין ר"ע שמסר את עצמו על לימוד התורה אפשר לומר מטעם זה אף שלא היה מג' עבירות, ויש מתרצים בשעת השמד, והרי קשה משיטת הר"ן שבת רמפורש דעל עשה אפילו בשעת השמד יעבור כיון דאפשר להם להכריחו בכל אופן, ולפי דבריו של הרדב"ז נחא כיון שזה נקרא בשעת השמד שיש להם שיטה להכחיש תורתו של משה, ודוק בזה.

והנה בחתם סופר א"ח סי' קס"ו הביא דברי המהר"ל שאחד תמה על דברי המהר"ל בנתיבות עולם נתיב י"ב שמיאן לומר פיוט מכניסי רחמים שאין לנו עם מלאכים כלום כי אם ה' אלקינו שומע קול תפילה, הרי כל הספרים ספרי נביאים מלאים כמ"ש הרמב"ן על התורה ותלך לדרוש ה' — להתפלל. ואין צורך להאריך. תמה החתם סופר על השגתו דהרי המהר"ל בעצמו נשמר מזה באותו הפרק תוך כדי דיבור, ויען כי דבריו סתומים קצת על כן אפרש דברי המהר"ל, כי דרך להעמיד מליץ בין מלך להדיוט כשאין הדיוט חשוב וספון לפני המלך, או אינו יכול להטעים דבריו כראוי, ויען כי ישראל לפני מלאכי השרת ואינם צריכים מליץ לפני אוהבם יתברך שמו, והוא מקבל בסבר פנים יפות אפילו בלשון עלגים וגמגום אם כן המליץ הלז אינו אלא קטנות אמונה חלילה. אך כל ישראל שותפים וגוף אחד נפש אחד וכשאחד מצטער גם חבירו מרגיש ועמו מצטער, ועל דרך המתפלל על חבירו צריך שיחלה עצמו עליו, פירוש שיראה כאלו גם הוא חולה, וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל, על דרך משל התלמיד

חכם הוא הראש והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בכחינת רגל וקצת נזוף טוב להכניס הראש כיון ששניהם בעלי דברים ולא כמליץ בעד אחר וכו' עכ"ל. מבואר מדבריו הנפלאים הסבר נפלא על דברי המהר"ל כי ענין מה שאדם מישראל מתפלל על חבירו הוא כמו שמתפלל על עצמו כיון שהם בחינת גוף אחד.

והנה זה שעם ישראל נחשב כגוף אחד זה מטעם ערבות כמבואר באברבנאל בספר יהושע ובתשובות הרלב"ח, אבל אצל רבקה שהלכה לדרוש ה' מאתר ועוד לא היה דין ערבות שיחשב כגוף אחד קשה אם היה מותר לה לבקש רחמים ע"י סרסור דהוי כמו על ידי מלאך בלי דין ערבות וצ"ע בזה.

בירור הלכה על התקלה הקיימת שנפלים נזרקים לאשפה בבתי חולים

היות שבארץ נתרכו תקלות בבתי חולים שהנפלים נזרקים לאשפה, בלי קבורה וכו' בזיון למין האנושי, ויש התמרמרות בדעת הקהל הדתי על המצב הזה בבתי חולים.

יש לברר על פי הלכה אם נפלים צריכים קבורה, ואם לא צריכים קבורה משום טומאת כהנים מצינינים (מועד קטן דף ה'). ושיטת בעל ערוך השלחן דאף דמדאורייתא נפלים לא צריכים קבורה מדרבנן צריכים קבורה. ויש סוברים מטעם מנהג ישראל נפלים צריכים קבורה.

א. האם נפלים טעונים קבורה?

והנה בהגהות מיימוניות פרק א' מזהל' מילה הלכה ט"ו בהרמב"ם אות י' כתב: אבל נפלים שנהגו להסיר ערלתן, אפילו יו"ט שני של גלויות אינו דוחה, דהא דאמרינן יו"ט שני לגבי מת כחול שויה רבנן, היינו דוקא מת שהיה בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש בשהייתו בזיון, אבל נפלים דאין מצוה לקוברן כדמשמע בכמה מקומות בתלמוד, שמטילין אותן לבור, אין יו"ט נדחה על עסקי קבורתו וכו'. וכן פסקו בשו"ע א"ח סי' תקכ"ו בדעת הגהות מיימוניות, שאין על נפלים מצות קבורה כמו על בר קיימא.

אבל במגן אברהם א"ח סי' תקכ"ו ס"ק כ', מאריך מאד לסתור דברי הגהות מיימוניות, וזה לשונו: ולי צריך עיון מה שכתב בהגהות מיימוניות דאין מצוה לקבור נפל, ומביא ראיה מדאמרינן בגמ' (פסחים ט', ע"ז מ"א, נדה ט"ז) שפחה שהטילה נפל לבור, ואמרינן (אהלות פרק ט"ז) בור שמטילין לתוכו נפלים, צריך עיון דמכל מקום קבורה היא, כמ"ש הר"ש פרק י"ד משנה